

PŘÍLOHA č. 6

PhDr. Ludvík Belcredi: Zaniklá osada Bystřec – učební text

Text je určený pro učitele a je potřeba ho přizpůsobit věku žáků!

Osada Bystřec vznikla ve 13. století. Jejími původními kolonizátory byli pánové z Holštejna (Ceblovic). Původně měla Bystřec asi 60 domů, obyvatelstvo přišlo z Rakouska, pravděpodobně z oblasti města La. Odhaduje se, že během svého největšího rozkvětu žilo v osadě asi 100 obyvatel.

Kolonizace středověkých osad

Kolonizace obce probíhala podobně jako u ostatních středověkých osad. Na dané místo nejprve přišel lokátor, který pokud považoval místo za vhodné, vzal určitý počet obyvatel a odešel s nimi sem. Lokátor musel po určitou dobu, než vesnice začala prosperovat, nebo než začala rodit půda, zajistit pro všechny obyvatele základní potraviny. Po určité době se pak lokátor stal starostou obce, kterému byly odváděny daně a různé další dávky. Z toho vyplývá, že aby lokátor mohl nějakou obec založit, musel nejprve mít určitý kapitál, který investoval a u kterého měl šanci, že se mu jednou bohatě vrátí. V případě nezdaru ale lokátor ztratil peníze a musel platit pokuty, protože obyvatelstvo, které vzal s sebou, bylo potřeba usadit někde jinde.

Původní název Bystřece bylo Mehrlinschlag, přičemž se jedná o složeninu dvou slov: Mehrlin – jméno lokátora a schlag – vesnice, osada (podobně například Petrchlag – dnešní Petrovice a další). Současný název Bystřec pochází od slova bystřina a značí, že osadou protékal potok.

Na území středověké osady Bystřec byly původně lesy, takže bylo nutné lesy vymítit, aby zde mohla být založena pole. Vykácení lesů zde způsobilo první katastrofu: po silném dešti se písek a hlína z kopců, které byly dříve pokryté stromy, začal valit do údolí přímo na vesnici. Řada stromů byla zavalena pískem a obyvatelé museli vesnici založit znovu. Při zakládání došlo nejprve k rozdělení parcel, kdy každému byla přidělena parcela široká 70m, o výměře 23,5 ha (velikost tzv. franckého lánu). Vedle toho ve vesnici byly domy takzvaně pro všechny obyvatele, jako kovárna, obilárna, rychta a další.

Za jednotlivými domy byla vždy jejich zahrádka a místo, kde pobýval dobytek. Obyvatelé chovali klasický dobytek, jako byla koza, kráva, prase, kůň, ovce. Teprve za zahrádkami se rozprostírala pole. Největších výnosů z polí se mohli obyvatelé těšit hned po založení osady, v době kdy vypalovali místní lesy. Jestliže totiž zaseli do horkého popela, mělo obilí mnohem větší klíčivost. Poté šla úroda výrazně dolů, mohlo to být až na třetinu prvních sklizní.

V průběhu existence vesnice došlo také k velké majetkové diferenciaci. Usuzujeme tak podle různých velkých domů, jejich spojením a sloučením, a také podle materiálů, z nichž byly domy stavěny.

Zásobování vodou:

Osada byla zásobena vodou ze dvou vodotečí. Pohlédneme-li z místa, kde stojí 3 dílný dům před sebe, za protékajícím potokem (který sloužil jako hnojiště) spatříme další část louky. V lese za loukou pak byl nalezen pramen, který byl pomocí malého korýtka rozváděn jako pitná voda po osadě. V lese

je potom vidět, kudy vodovod vedl (úzké koryto) a kudy se potom voda z pramene rozlila, když byla vesnice vypálena a voda tekla sama (dvě poměrně široká koryta).

Zánik osady:

Osada zanikla v roce 1401, v průběhu válek mezi markrabaty Prokopem a Joštem. Do těchto válek se zapojil i vlastník Bystřecké osady Vok z Holštejna, který se dostal do konfliktu se svým dlouholetým rivalem a nepřítelem Puškou z Kunštátu. Puška a Vok si navzájem vypálili řadu vesnic, nikdy ale osady úplně nevyhladili. Bystřec však byla výjimkou. Vesnice byla vypálena, obyvatelé vyvražděni a již nikdy nedošlo k jejímu obnovení.

Díky vypálení vesnice zde ale byla objevena řada cenných předmětů a dokladů o životě zdejších lidí. Původní domy, které zde stály, měly totiž strop vymazaný asi 30 cm širokou vrstvou hlíny, která poté co dům zachvátil požár, spadl a zakryla před ohněm vybavení domu. Místnost, kterou bychom dnes asi nazvali půdou, tedy prostor nad stropem a pod střechou byla nazývána dymná jizba – tedy místo, kde se usazoval kouř. V případě, že se sem dostaly jiskry, stávalo se, že chytla střecha. Spodní část domu byla chráněná právě hlínou ve stropu, střecha se potom jednoduše pomocí háků strhla dolů a vyrobila se nová, která se posadila zpět na dům.

Z nejcennějších nálezů ze zaniklé osady můžeme zmínit například keramiku, kovové předměty, hliněné postavy (jezdec na koni, modlící se postava). Z kosterních nálezů se dochovalo celkem pouze 7 kostí, protože půda zde je velice agresivní. Našlo se ale větší množství kostní moučky.

Dnes můžeme na území zaniklé osady vidět základy trojdílného domu, základy jednoho z největších domů, který měl 5 komor a studnu. Ke každému místu si můžeme říct zajímavý příběh:

Studna pokladů: Právě ve studni byly objeveny jedny z nejcennějších nálezů v osadě – řada kovových předmětů, které zde pravděpodobně nějaký obyvatel naházel, aby o ně při nájezdu na vesnici nepřišel. Zřejmě si je chtěl, až pomine nebezpečí znovu vyzvednout a neztratit tak své nabyté bohatství.

Trojdílný dům: Tento dům jako jediný přežil požár. Vždy se skládal ze tří částí: obytné jizby, komory a síně. Největší část domu tvoří komora, která byla také pečlivě střežena, protože obsahovala nejcennější věci (nářadí, potraviny). Jeden z obyvatelů Bystřece přeci jen vypálení vesnice přežil. Pobýval pravděpodobně v lesích a v době, kdy do vesnice vpadl Puška z Kunštátu se svými vojsky, nebyl doma. Když se vrátil, našel jen zpustošenou vesnici. Usadil se tedy v tomto domě, do jizby si

dále přenesl kovářskou výheň (vyzděná část vpravo) a zastřešil síň. Žil tu pár měsíců, než byl donucen přesídlit do jiné osady, protože osada Bystřec se již neobnovila.

Pětidílný dům: Tento dům stojí hned vedle studny. Mohlo by se zdát, že studna k němu patří, ale v době středověku byla studna všech. Kolem domu dříve byl i plot, který končil právě před studnou, aby se všichni obyvatelé z vesnice dostali k vodě. Tento dům patřil k největším domům v osadě. Právě v tomto domě se v jedné místnosti našlo velké množství spáleného obilí. Můžeme tak usoudit, že k vypálení vesnice došlo v době žní, protože obilí ještě nebylo uskladněno na zimu. Vedle domu stálo také hnojiště, které se stalo dalším velice cenným místem s řadou nálezů. V hnojišti byly nalezeny hrnce, které si tam zřejmě ve strachu před jejich odcizením ukryla hospodyňka z tohoto domu, aby si je po skončení přepadení znovu vyzvedla. V jednom hrnci se dochovaly dva groše Václava IV.

Objevení osady:

Pro objevení zaniklých obcí se používá řada metod. Jednak se na základě odporu magnetismu zjistí, zda jsou v místě spálené vrstvy, dále se pomocí analýzy pylových zrn zjišťuje původní vegetace (zde bylo nalezena pylová zrna buku, dubu, jedle v nejspodnější vrstvě, poté převažují obiloviny, následně se objevují lebeda a kopřiva, které rostou především na rumišťích, tedy v místech, kde je půda zaplavena). Objevitelem této osady byl prof. Evžen Černý Křtinský (objevena roku 1959), který následně podrobně zmapoval celou místní plůžinu, kde byly její hranice, kde se vyskytovaly úvratě a podobně.

Po zjištění existence středověké osady byl v tomto místě zahájen archeologický výzkum, který vede dr. Ludvík Belcredi z archeologického ústavu Moravského zemského muzea.

*Zaujalo vás vyprávění o Bystřeci? Více informací najdete dále v této knize: **BYSTŘEC. O založení, životě a zániku středověké vsi** (Ludvík Belcredi), Brno 2006.*

Text pochází z přednášky PhDr. Ludvíka Belcrediho, která se konala v rámci semináře Region školy jako učebnice, pořádaného Lipkou – školským zařízením pro environmentální vzdělávání.

Fotografie: Kateřina Mrázková

Náměty pro výuku:

Žáci se rozdělí do skupin, ve kterých budou zpracovávat následující úkoly:

Vžijte se do role lokátora a přesvědčte ostatní, aby s vámi odešli ze svých domů a začali nový život na místě, kde se rozkládala středověká osada Bystřec. V rámci vašeho „přesvědčování“ byste měli zmínit, jaké byly podle vás hlavní výhody tohoto místa, co mohlo obyvatelům nabídnout a proč zde vůbec osada vznikla?

Na základě toho se dále pokuste stanovit lokalizační faktory pro zakládání středověkých osad.

Jakou funkci má černý igelit, kterým je pokryta země v okolí odkrytých základů? Proč ho sem archeologové umístili?

Zahrajte scénku, ve které budete charakterizovat život obyvatel osady Bystřec. Co bylo jejich každodenní činností? Čím se zabývali? Co dělali ve volném čase? Co dělali děti? Čím se živili? Co měli k obědu? Kde vzali vodu? Kde měli pole? – k hraní scénky využijte jeden z půdorysů domů, které se v této lokalitě nacházejí.

V pětidílném domě se nacházeli dvě zásobní jámy na obilí. Proč potřebovali lidé 2 obilné jámy? (nápověda: obilné jámy sloužily k uskladnění obilí pro sadbu v dalším roce, toto obilí nebylo určeno k jídlu).

Vymyslete zajímavý příběh, který se mohl odehrát na Bystřeci. / Vymyslete legendu, která popíše zánik vesnice.

Pomozte obyvatelům Bystřece! – vrátíme se na chvíli do doby, kdy osada existovala a vzkvétala. Obyvatelé se usadili po obou stranách dnešního potoka Bystřec, jak můžete vidět i na obrázku. Za svými domy měli zahrádky, za nimi odlesnili velké plochy a založili zde pole. Najednou ale přišla velká voda, která spláchla půdu z kopců a zavalila s ní domy, které leží pod kopcem. Obyvatelé sice přesunuli svá obydlí blíže k potoku, někteří měli to štěstí, že se mohli usadit na druhé straně. Jaká opatření byste navrhli, aby obyvatelé udělali, aby se jim znovu nestalo to, že jim voda s půdou zaplaví jejich domy. (pozn. pro učitele: návrh postavit ochranný val je špatný, protože voda se dostane za val, kde se zastaví, bude se hromadit a potom si najde cestu okolo valu, což se v Bystřeci přesně stalo.).

